

DYSLEKSJA

Prezentacja opracowana na podstawie książki prof. dr hab.
Grażyny Krasowicz-Kupis pt. „Nowa psychologia dysleksji”

DEFINICJA DYSLEKSJI

Dysleksja jest zaburzeniem uczenia się czytania i pisania o podłożu językowym, wynikającym z podstawowego deficytu przetwarzania fonologicznego. Jego głównymi objawami są niepoprawne i/lub powolne rozpoznawanie zapisanych wyrazów i osłabiona umiejętność pisania – problemy, które z kolei wpływają na płynność czytania i jego rozumienie oraz na ekspresję pisemną. Inne rodzaje zaburzeń czytania obejmują specyficzne trudności czytania ze zrozumieniem i/lub szybkością przetwarzania (płynność czytania). Problemy te mogą występować we względnej izolacji lub mogą się w znacznym stopniu nakładać u osób z trudnościami w czytaniu.

International Dyslexia Association (IDA) 2010 r.

UWARUNKOWANIA DYSLEKSJI

Funkcjonalne

Badania funkcjonalne wykazały, że dysleksja spowodowana jest deficytem automatyzacji. Oznacza to, że osoby z dysleksją muszą dużo częściej świadomie koncentrować się na wykonywanych zadaniach, aby wykonać je prawidłowo.

Na tej podstawie opracowano regułę „pierwiastka kwadratowego”, według której czas, którego osoba z dysleksją potrzebuje, aby opanować jakąś umiejętność, jest proporcjonalny do pierwiastka kwadratowego czasu, którego potrzebuje osoba bez dysleksji. To oznacza, że jeżeli przeciętnej osobie opanowanie jakiegoś zadania zajmuje 9 prób, to osobie z dysleksją zajmie to $9 \times \sqrt{9} = 27$ prób, a więc trzy razy tyle, co osobie bez trudności (Kamykowska, 2013).

UWARUNKOWANIA DYSLEKSJI

ORGANICZNE - budowa mózgu

Wyniki prowadzonych badań dotyczących neuroanatomicznego tła dysleksji wskazują na:

1. Zmiany struktury korowej i naczyniowej na poziomie korowych obszarów mowy w mózgu.
2. Brak lub zmniejszenie asymetrii planum temporale – struktury mózgowej szczególnie zaangażowanej w procesy językowe.
3. Anomalie w usytuowaniu komórek w strukturach wzgórza przekazujących informacje do wyższych struktur.

UWARUNKOWANIA DYSLEKSJI

GENETYCZNE

Genetyczne badania tła dysleksji wykazały, że jest ona dziedziczona. Dotychczas nie udało się zidentyfikować genów jednoznacznie odpowiedzialnych za występowanie tego zaburzenia. Czytanie oraz procesy z nim związane mają bowiem bardzo złożone struktury poznawcze i prawdopodobnie równie skomplikowane źródła genetyczne.

NAJWAŻNIEJSZE PRZYCZYNY DYSLEKSJI

DEFICYT FONOLOGICZNY

Przetwarzanie fonologiczne dotyczy wszelkich operacji, w których materiałem są dźwięki mowy (fonemy/głoski). Deficyt fonologiczny wywołuje większość objawów charakterystycznych dla dysleksji. Przejawia się w trudnościach związanych z:

- analizą sylabową i fonemową
- syntezą sylabową i fonemową
- słuchem fonematycznym
- słuchowym rozpoznawaniem bodźców werbalnych (słownych)
- dekodowaniem sztucznych wyrazów
- pamięcią fonologiczną
- nazywaniem
- szybkim automatycznym nazywaniem
- świadomością fonologiczną
- rozpoznawaniem i tworzeniem rymów

The background features a dark blue base with three vertical stripes: a light red stripe on the left, a teal stripe in the middle, and a red stripe on the right. Overlaid on these stripes are several large circles in red, teal, and light red. The left side of the image also contains a grid of small symbols: 'x', 'o', and '+' in black and white.

NAJWAŻNIEJSZE PRZYCZYNY DYSLEKSJI

DEFICYT TEMPA NAZYWANIA

Tempo nazywania to złożony zespół podprocesów: uwagowych, percepcyjnych, pojęciowych, pamięciowych, fonologicznych i semantycznych oraz motorycznych, uruchamianych w sytuacji presji czasowej dla całej kombinacji i każdego podprocesu z osobna. Przekłada się zatem na tempo działania. Wolniejsze tempo nazywania jest wskaźnikiem powolnego poziomu przetwarzania, które jest związane z płynnością czytania, a także wpływa na procesy percepcyjne, leksykalne i motoryczne.

NAJWAŻNIEJSZE PRZYCZYNY DYSLEKSJI

DEFICYT AUTOMATYZACJI

Charakteryzuje się zaburzeniem automatyzacji czynności poznawczych i ruchowych. Automatyzacja w naturalnych warunkach stanowi efekt wielokrotnego powtarzania tej samej czynności, pewnego „wyuczenia” sprawiającego, że określone czynności wykonuje się bez świadomej ich analizy. U osób z dysleksją deficyt ten przejawia się osłabioną zdolnością utajonego uczenia się związanego z automatyzacją.

The background features a dark blue base with three vertical stripes: a light red stripe on the left, a teal stripe in the middle, and a red stripe on the right. Large circles in red, teal, and light red are scattered across the stripes. The left side also has a pattern of small symbols (x, o, +, •) in white and black.

NAJWAŻNIEJSZE PRZYCZYNY DYSLEKSJI

DEFICYT PAMIĘCI ROBOCZEJ

Deficyty pamięci bywają stosunkowo często uważane za czynnik przyczynowy w trudnościach z czytaniem. Kluczowe są tu: zapamiętywanie, przechowywanie i przypominanie stabilnych powiązań między mową a pismem. Ważny jest także proces dostępu leksykalnego w czasie czytania, który wymaga rozpoznawania wzrokowego liter formujących słowo i odniesienia ich do odpowiedniej nazwy i znaczenia.

NAJWAŻNIEJSZE PRZYCZYNY DYSLEKSJI

DEFICYTY UWAGOWE

Uwaga i analiza wzrokowa mają trzy główne funkcje w procesie czytania – identyfikację litery, rozpoznanie jej pozycji w wyrazie oraz ustanowienie „okienka uwagowego” w strumieniu wyrazów, co kieruje uwagę na pojedyncze z nich. Deficyt każdej z tych funkcji może doprowadzić do innych objawów trudności, takich jak zmiana, opuszczanie lub transpozycja liter i błędne czytanie wyrazów podobnych np. plany/palny.

OBJAWY DYSLEKSJI według S. E. Shaywitz (2018)

LATA PRZEDSZKOLNE:

- opóźniony rozwój mowy
- trudności z nauczeniem się popularnych rymowanek
- niedostrzeganie rymów
- nieprawidłowa wymowa słów, utrzymujący się dziecienny sposób mówienia
- trudności w nauce i zapamiętywaniu nazw liter
- nieznanomość liter własnego imienia

OBJAWY DYSLEKSJI według S. E. Shaywitz (2018)

ODDZIAŁ PRZEDSZKOLNY
W SZKOLE PODSTAWOWEJ
I KLASA PIERWSZA:

- problem ze zrozumieniem, że słowa można dzielić na części
- trudności z utrwaleniem związku litera-głoska
- błędy w czytaniu – błędne łączenie głosek z literą
- brak umiejętności czytania prostych jednosylabowych wyrazów
- brak umiejętności głoskowania najprostszyc wyrazów
- niechęć do czytania
- historia trudności w czytaniu występuje w rodzinie

OBJAWY DYSLEKSJI według S. E. Shaywitz (2018)

KLASA DRUGA I KOLEJNE
ETAPY EDUKACJI
PODSTAWOWEJ:

Mowa:

- nieprawidłowa artykulacja wyrazów długich, nieznanych lub skomplikowanych fonetycznie, pomijanie fragmentów lub mylenie kolejności głosek i sylab, np. „rewolwer” jako „rewlor”
- nie płynność – częste pauzy, wahania, powtarzanie głosek podczas mówienia, przypominające jąkanie
- używanie nieprecyzyjnych, opisowych określeń, wyrazów o szerokim znaczeniu – np. „rzeczy” albo „to”, zamiast właściwych nazw przedmiotów
- trudności w znalezieniu właściwej nazwy, odpowiedniego słowa
- mylenie wyrazów brzmiących w sposób zbliżony np. rysa – rosa
- trudności z szybkim udzielaniem odpowiedzi na pytanie
- trudności z zapamiętywaniem pewnych informacji werbalnych np. dat, imion, numerów telefonów i różnych sekwencji

OBJAWY DYSLEKSJI według S. E. Shaywitz (2018)

KLASA DRUGA I KOLEJNE
ETAPY EDUKACJI
PODSTAWOWEJ:

Czytanie:

- wyraźnie wolniejsze postępy w nabywaniu umiejętności czytania niż u rówieśników
- trudności w czytaniu na głos nowych, nieznanych wcześniej wyrazów
- zgadywanie wyrazów podczas czytania
- opuszczanie w czytaniu krótkich słów funkcyjnych np. ten, w
- trudności w dekodowaniu wyrazów wielosylabowych
- pomijanie fragmentów wyrazów podczas czytania
- zmiana wyrazów tekście
- czytanie głośnie niepewne, nie płynne i wyraźnie wymagające wysiłku
- czytanie bez odpowiedniej intonacji
- unikanie czytania, lęk

OBJAWY DYSLEKSJI według S. E. Shaywitz (2018)

KLASA DRUGA I KOLEJNE
ETAPY EDUKACJI
PODSTAWOWEJ:

Czytanie cd.:

- wykorzystywanie kontekstu w celu rozumienia treści
- nieproporcjonalnie małe w stosunku do wiedzy rzeczywistej wyniki w testach wyboru
- trudności z ukończeniem zadania, testu, czy sprawdzianu na czas
- nieprawidłowa pisownia
- niewyraźne pismo mimo sprawnych palców
- trudności w czytaniu zadań tekstowych z matematyki
- bardzo długi czas spędzany na zadaniach domowych
- trudności w nauce języków obcych
- brak czerpania przyjemności z czytania, unikanie czytania książek
- obniżona samoocena i odczuwanie dyskomfortu, który może być ukrywany przed innymi

OBJAWY DYSLEKSJI według S. E. Shaywitz (2018)

MŁODZIEŻ I DOROŚLI:

Mowa:

- utrzymywanie się wcześniejszych trudności z mową i językiem
- nieprawidłowa wymowa imion i nazw miejsc
- trudności w zapamiętywaniu nazw miejsc, imion, nazwisk
- mylenie wyrazów o zbliżonej wymowie
- trudności w przywoływaniu słów („mam to na końcu języka”), brak płynności w mowie, szczególnie gdy wymagana jest natychmiastowa odpowiedź
- zauważalne wahanie się przy używaniu słów, które mogą zostać nieprawidłowo wymówione

OBJAWY DYSLEKSJI według S. E. Shaywitz (2018)

MŁODZIEŻ I DOROŚLI:

Czytanie:

- trudności w czytaniu i pisaniu obecne w historii życia – na starcie szkolnym
- czytanie staje się dokładniejsze, ale nadal wymaga wiele wysiłku
- brak płynności w czytaniu
- wyczerpanie wywołane przez czytanie
- onieśmienie wywołane przez czytanie na głos, unikanie takich sytuacji
- trudności w czytaniu i wymawianiu nietypowych, nieznanych lub rzadkich wyrazów
- zastępowanie wyrazów, których nie da się wymówić, wyrazami zmyślonymi
- powolne czytanie większości materiałów pomocnych w nauce i pracy
- problemy z wykonywaniem testów wyboru
- poświęcanie nieproporcjonalnie dużo czasu na czytanie potrzebnych materiałów
- częste rezygnowanie z życia towarzyskiego z powodu niedoboru czasu potrzebnego do nauki
- problemy z pisownią
- słabe wyniki w powtarzalnych, wyuczonych zadaniach

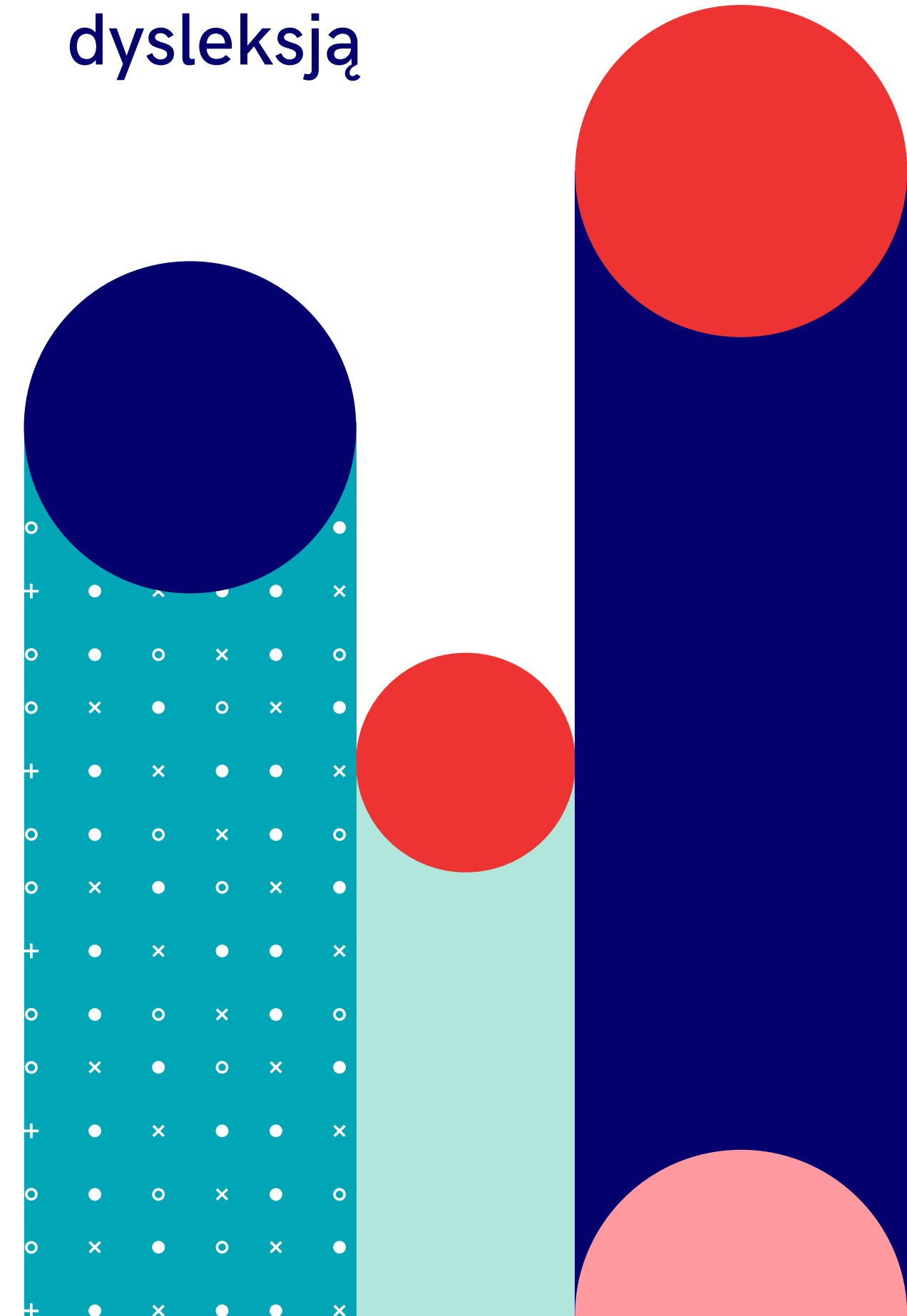
FORMY WSPARCIA OSÓB Z DYSLEKSJĄ

Organizacja pracy własnej ucznia z dysleksją

To planowanie, kontrolowanie i monitorowanie przebiegu swoich działań.

Ważna jest organizacja:

- miejsca nauki („czyste biurko”) – dobrze, aby na blacie w czasie nauki znajdowały się tylko pomoce (podręcznik, ćwiczenia, zeszyt) związane z przedmiotem, którego dziecko się uczy; wokół miejsca pracy powinno być jak najmniej rzeczy rozpraszających uwagę (np. plakatów, zdjęć, zabawek)
- pomocy do nauki – dopilnowanie, aby w piórniku znajdowały się wszystkie niezbędne przybory do pisania (zatemperowane ołówki, temperówka, gumka, zapasowy długopis itp.), dbałość o zapakowanie wszystkich niezbędnych zeszytów i podręczników – tworzenie nawyku samodzielnego sprawdzania zawartości piórnika i plecaka/tornistra przed wyjściem z domu
- zarządzanie czasem – zapisywanie ważnych wydarzeń w kalendarzu, rozpisywanie „listy rzeczy do zrobienia” na dany dzień z uwzględnieniem czasu na przerwy w nauce i odpoczynek

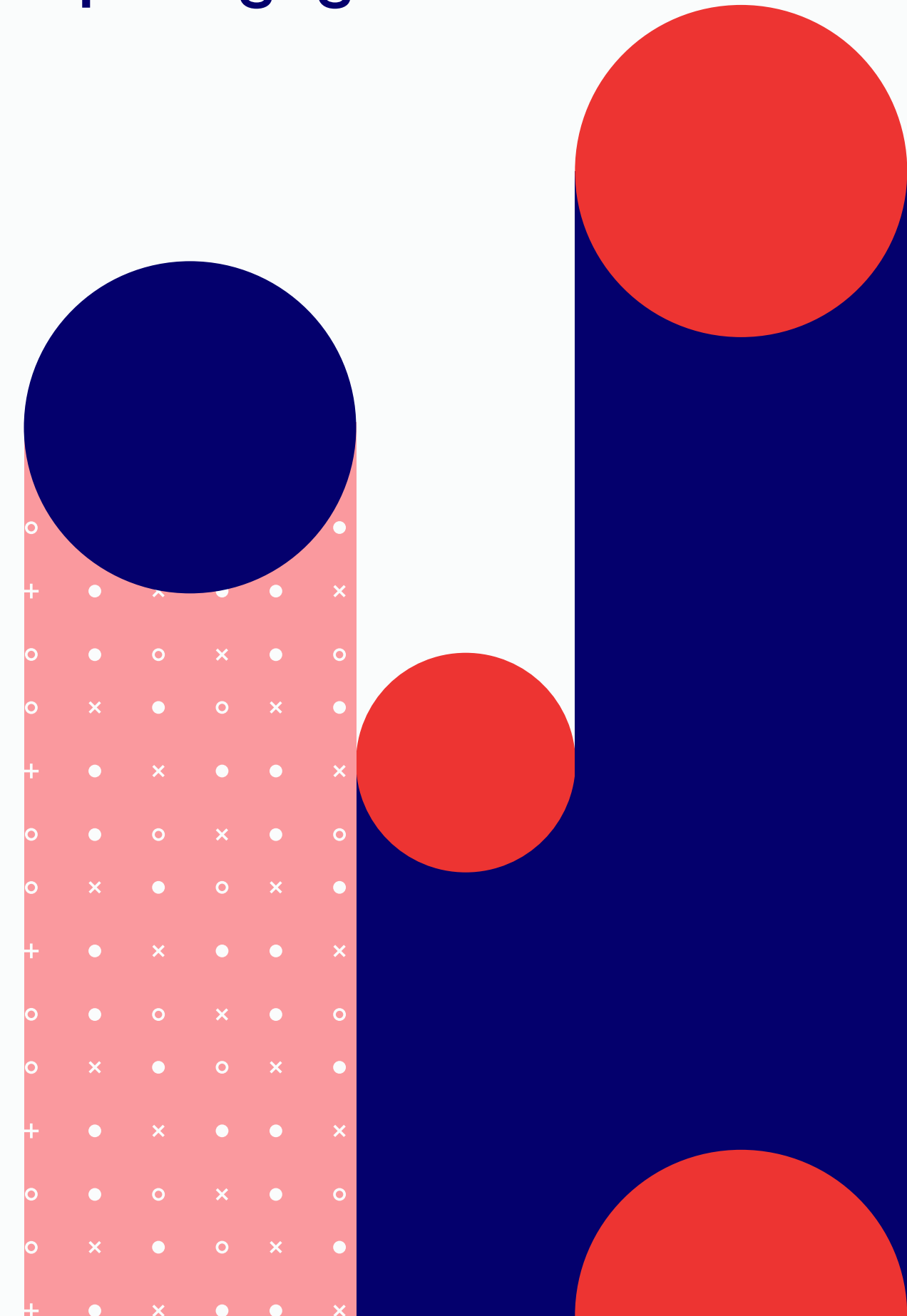

FORMY WSPARCIA OSÓB Z DYSLEKSJĄ

Terapia pedagogiczna

To specjalistyczne zajęcia, podczas których podejmowane są różnorodne działania dydaktyczno-wychowawcze wpływające na przyczyny i przejawy trudności w uczeniu się. Ich celem jest zapobieganie lub eliminacja niepowodzeń szkolnych, a w szczególności:

- wyrównywanie dysharmonii rozwojowych, korygowanie zaburzonych funkcji, a w konsekwencji ułatwienie dzieciom opanowania podstawowych umiejętności szkolnych – czytania, pisanie i liczenia
- ułatwienie nabywania wiadomości i umiejętności przewidzianych w podstawie programowej określonego etapu edukacyjnego
- zapobieganie powstawaniu wtórnych zaburzeń emocjonalnych
- stymulowanie ogólnego rozwoju dziecka
- kształtowanie u dziecka cech osobowości, które sprzyjają samodzielnemu i satysfakcjonującemu funkcjonowaniu w systemie szkolnym poprzez:
 - rozbudzanie zainteresowań,
 - budowanie właściwej motywacji do nauki,
 - rozwijanie umiejętności radzenia sobie w sytuacjach trudnych,
 - kształtowanie pozytywnej samooceny.

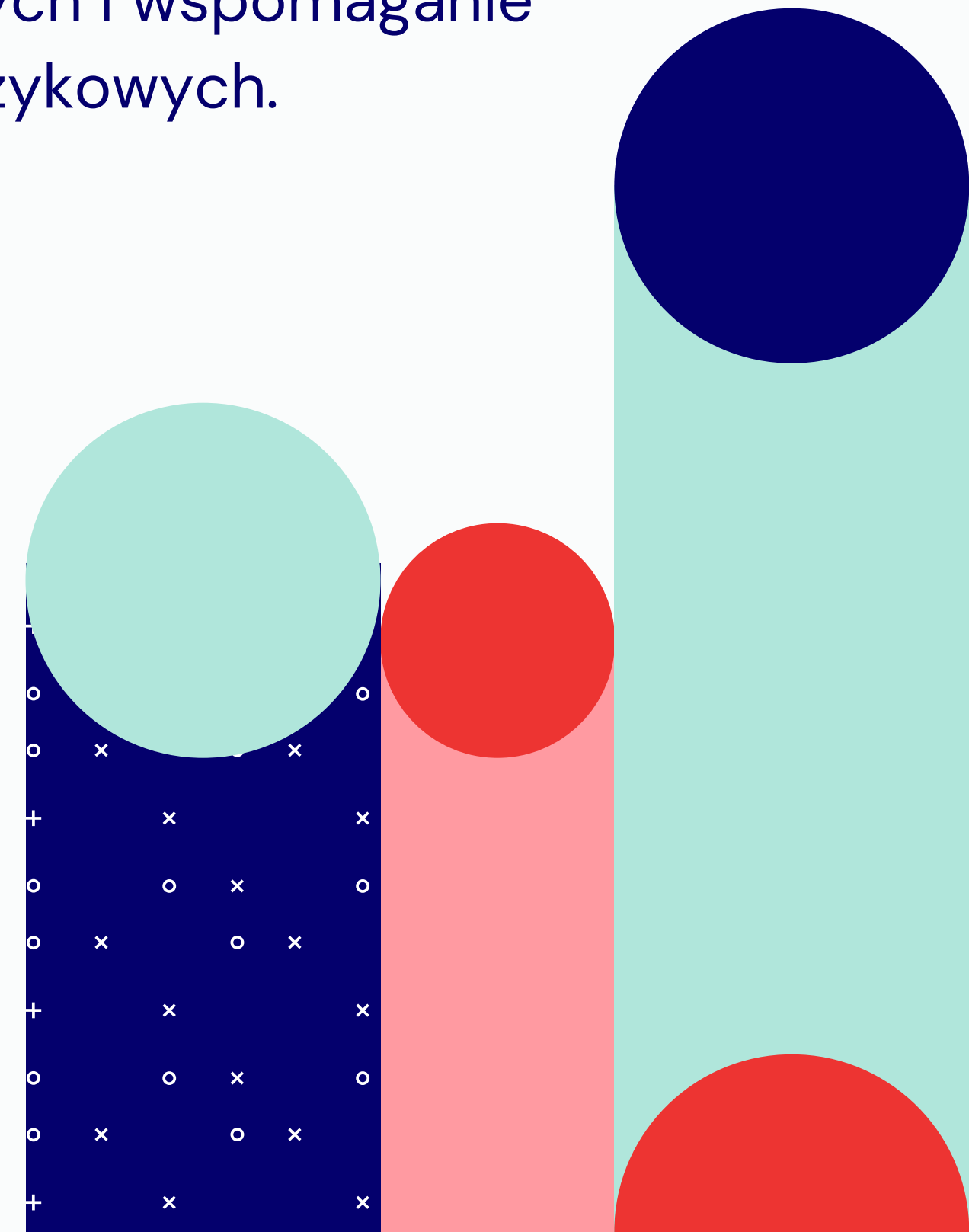
FORMY WSPARCIA OSÓB Z DYSLEKSJĄ

Wspomaganie

Konkretne pomysły na dostosowanie oddziaływań dydaktycznych i wspomaganie dzieci z dysleksją według potencjalnych ograniczeń językowych.

Przetwarzanie fonologiczne:

- sprawdzanie, czy polecenia kierowane do całej grupy zostały przez dziecko usłyszane i zrozumiane
- głośne i wyraźne mówienie z akcentowaniem słów kluczowych
- jak najczęstsze indywidualne zwracanie się do dziecka
- podawanie pojedynczych poleceń (jedno zadanie naraz)
- dbanie o dobre warunki odbioru mowy
- wielokrotne powtarzanie, „przeuczanie” (wielokrotne uczenie się tego samego) nowych i/lub trudnych terminów

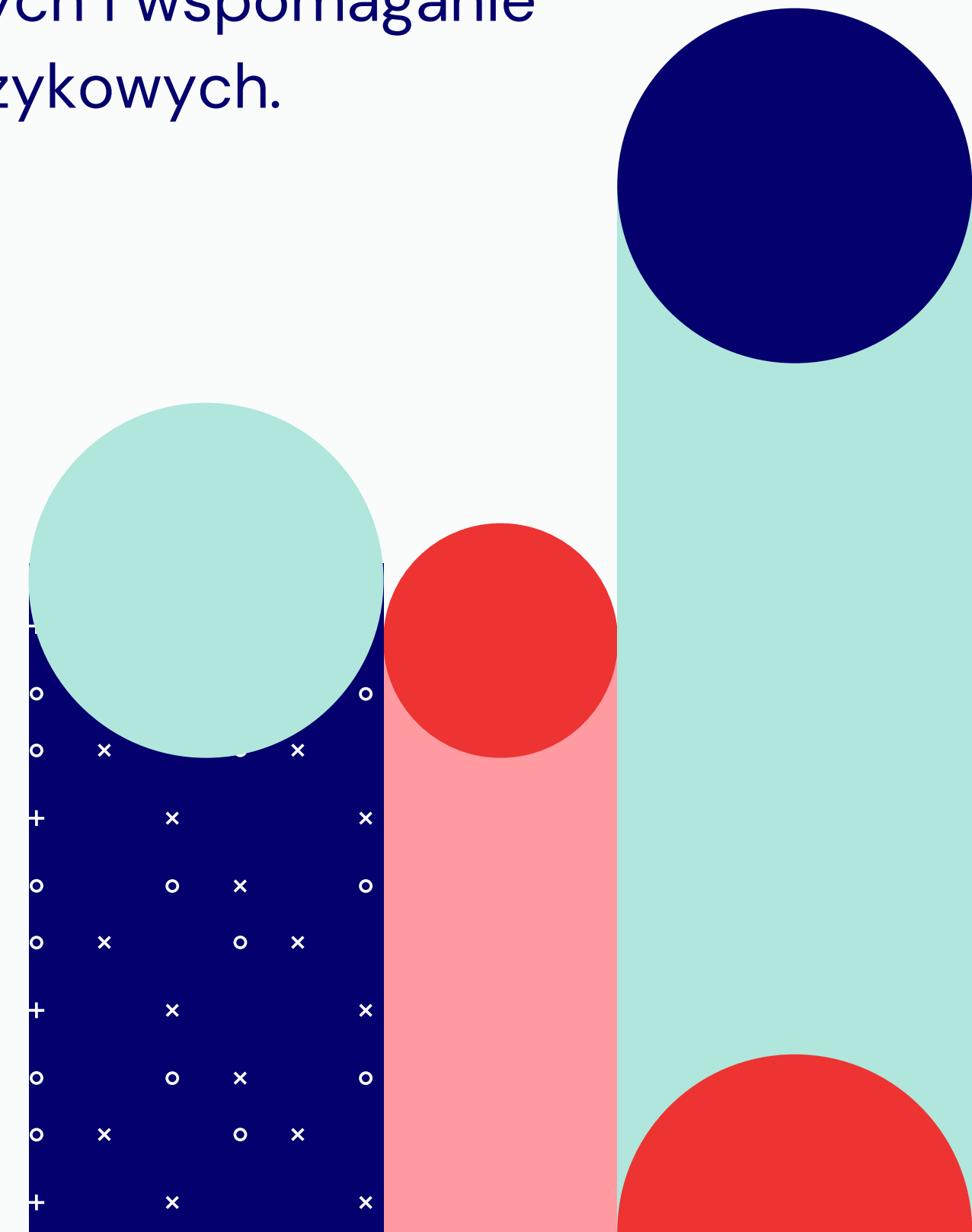
FORMY WSPARCIA OSÓB Z DYSLEKSJĄ

Wspomaganie

Konkretne pomysły na dostosowanie oddziaływań dydaktycznych i wspomaganie dzieci z dysleksją według potencjalnych ograniczeń językowych.

Leksyka (słownik) – dostęp leksykalny (przywołanie właściwego słowa) oraz uczenie się nowych słów:

- zapewnienie dziecku odpowiednio wydłużonego czasu na odpowiedź
- prośba o opisanie przez dziecko słowa, którego nie może przywołać
- stosowanie mnemotechnik, asocjacji, wykresów
- wizualizacje słów, stosowanie symboli graficznych słów
- wykorzystywanie polisensorycznych technik uczenia się przy wprowadzaniu nowych terminów

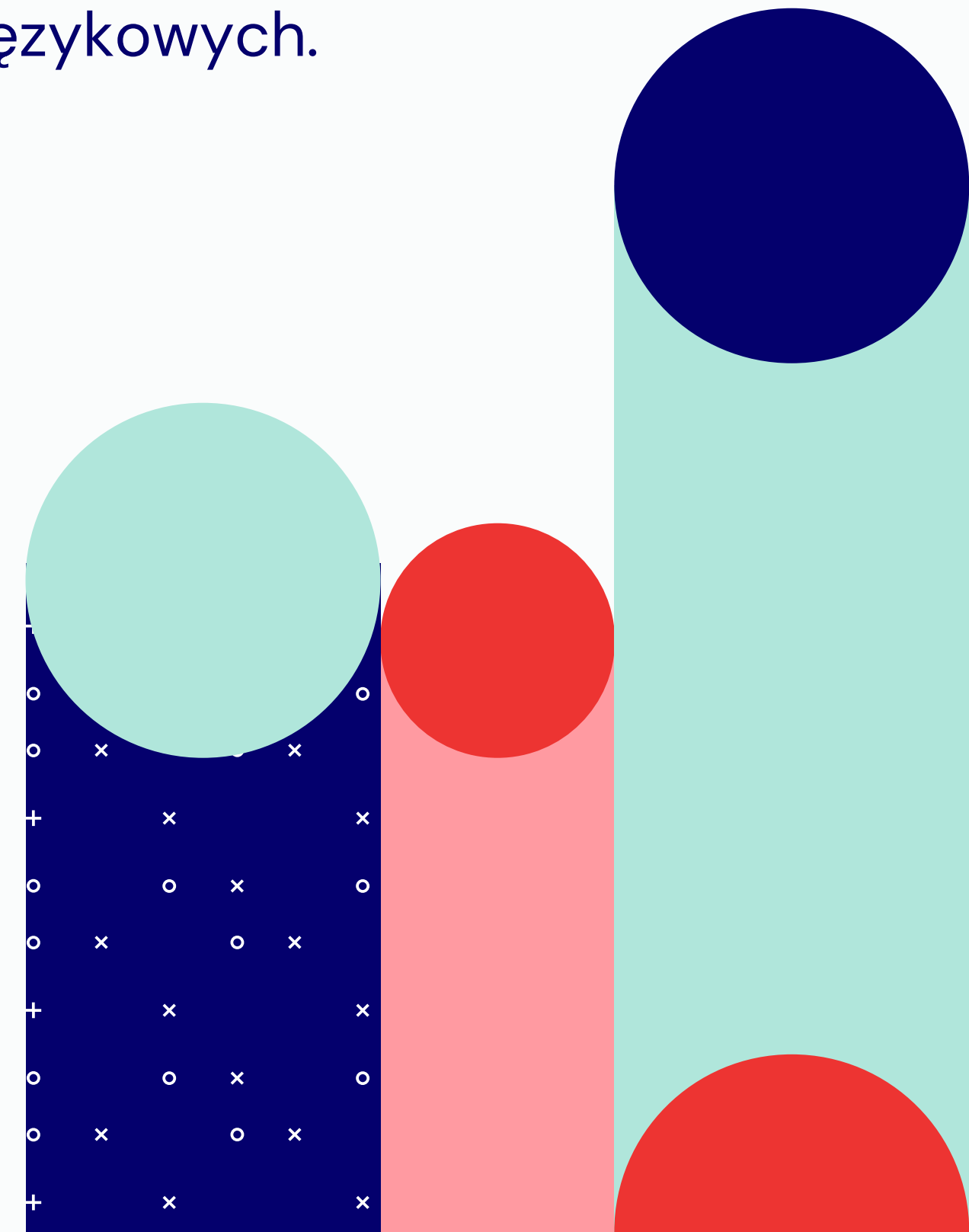
FORMY WSPARCIA OSÓB Z DYSLEKSJĄ

Wspomaganie

Konkretne pomysły na dostosowanie oddziaływań dydaktycznych i wspomaganie dzieci z dysleksją według potencjalnych ograniczeń językowych.

Składnia – percepcja (rozumienie) i ekspresja (używanie)

- używanie prostych struktur gramatycznych/zdań prostych
- rozbijanie zdań złożonych na proste
- powtarzanie przez dziecko własnymi słowami treści przeczytanego lub usłyszanego polecenia
- zadawanie pytań w celu sprawdzenia, czy dziecko zrozumiało czytany/mówiony tekst
- stosowanie schematów („rusztowań”) jako wzorców do tworzenia wypowiedzi pisemnych i ustnych
- bazy słów do wykorzystania w konstruowaniu prac pisemnych

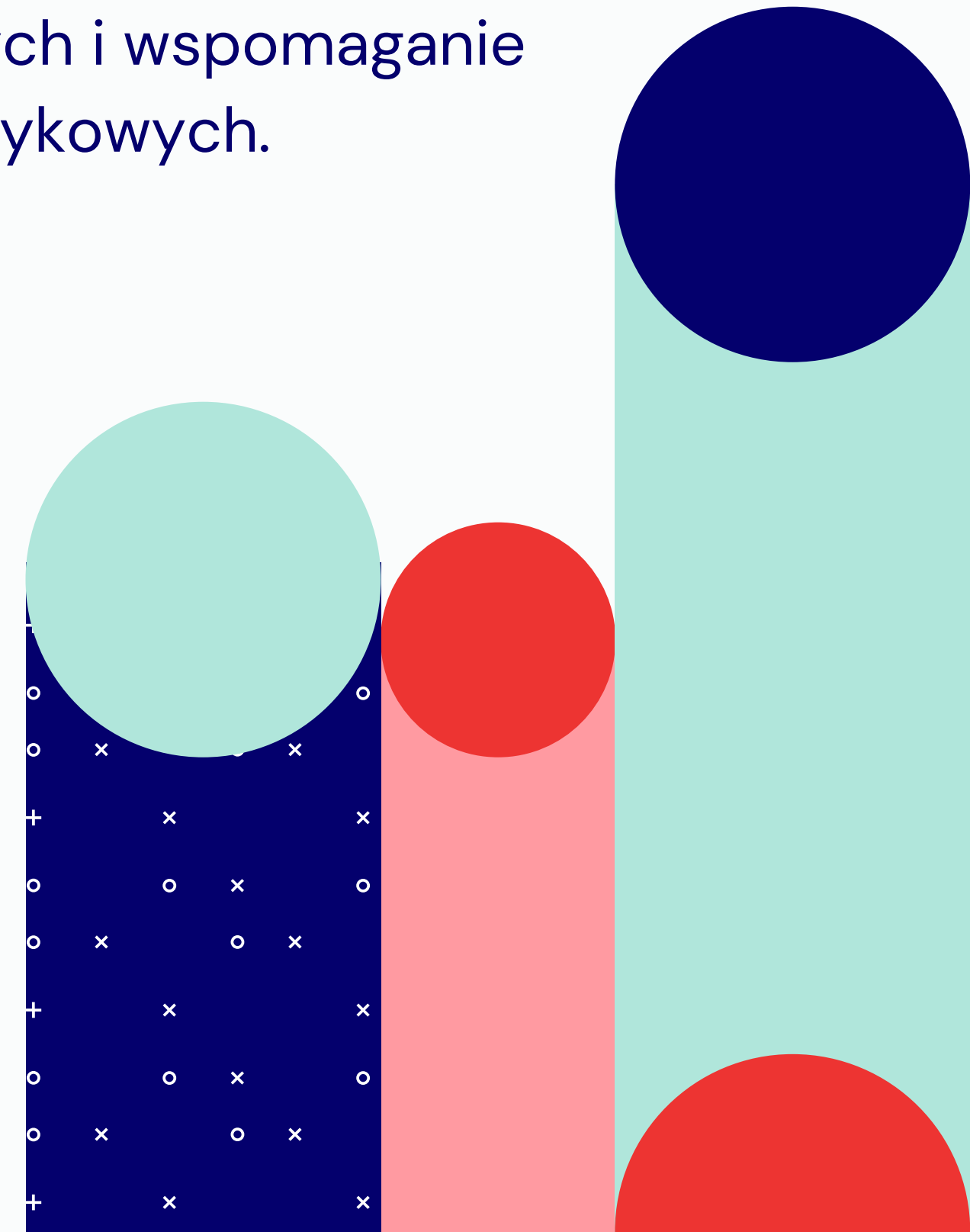
FORMY WSPARCIA OSÓB Z DYSLEKSJĄ

Wspomaganie

Konkretne pomysły na dostosowanie oddziaływań dydaktycznych i wspomaganie dzieci z dysleksją według potencjalnych ograniczeń językowych.

Pragmatyka:

- stosowanie krótkich, konkretnych i jasnych komunikatów
- unikanie pytań otwartych
- unikanie potoku słów
- unikanie w komunikacji metafor, ironii, aluzji, sarkazmu
- dokładne wyjaśnianie i upewnianie się, że dziecko rozumie pojawiające się w treściach nauczania metafory, aluzje, niedopowiedzenia, idiomy itp.
- trening w dopasowaniu komunikatu do adresata

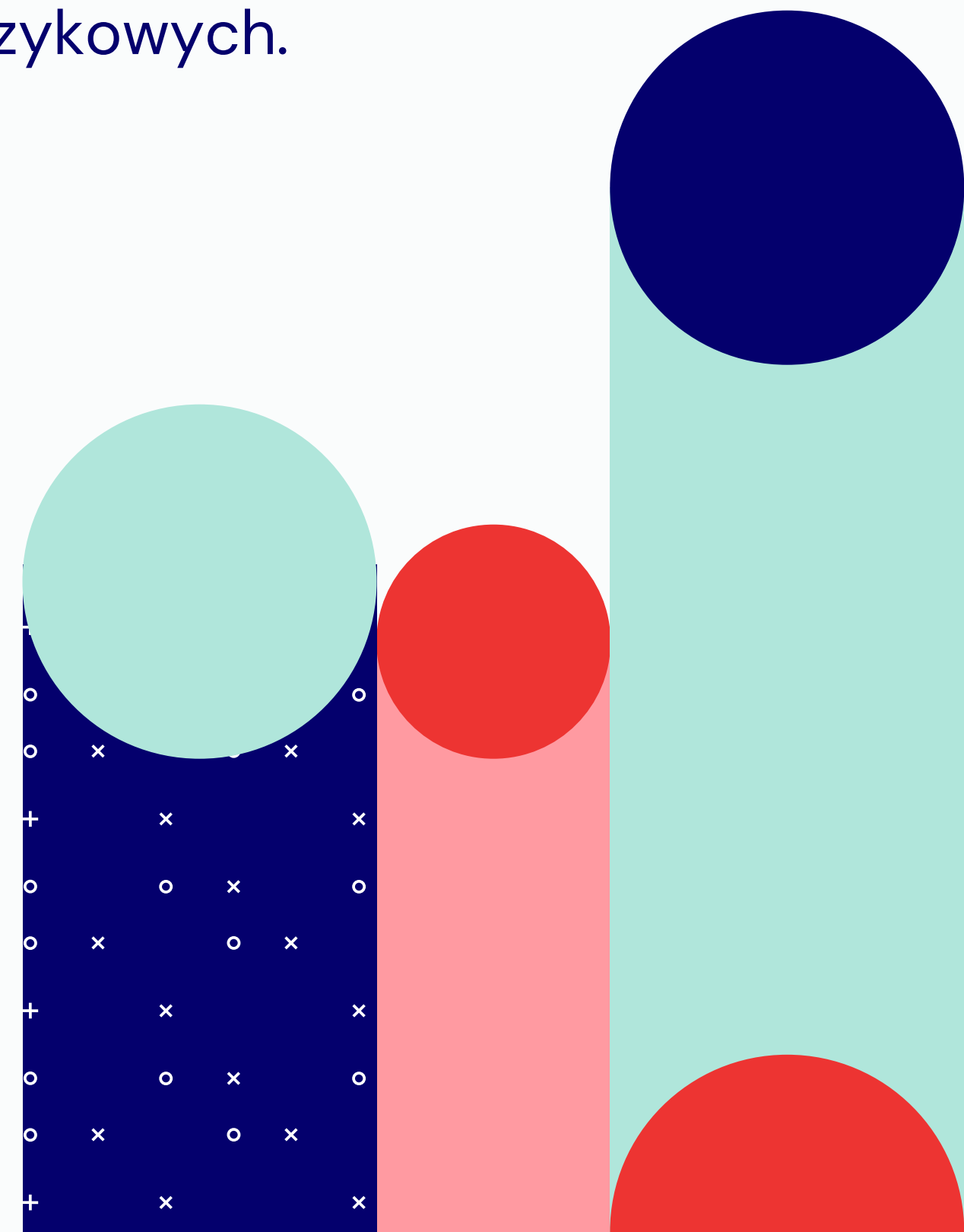
FORMY WSPARCIA OSÓB Z DYSLEKSJĄ

Wspomaganie

Konkretne pomysły na dostosowanie oddziaływań dydaktycznych i wspomaganie dzieci z dysleksją według potencjalnych ograniczeń językowych.

Pamięć werbalna (słowna):

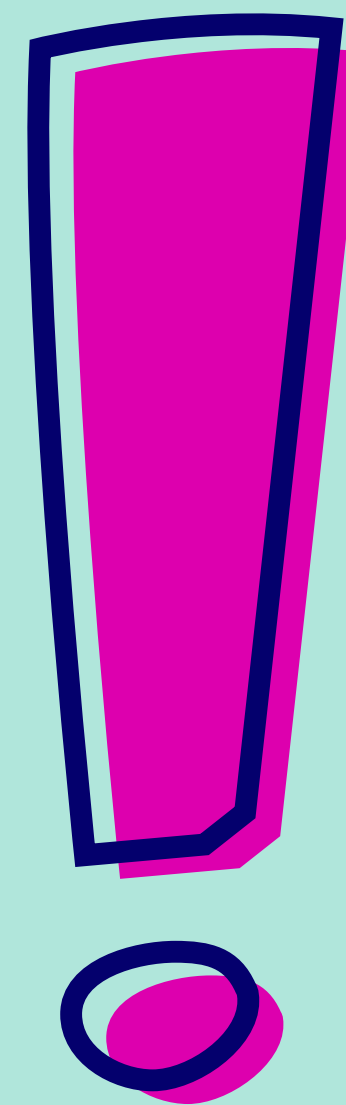
- podawanie i wykonywanie poleceń krok po kroku
- podawanie treści w małych dawkach, stopniowe dokładanie kolejnych elementów
- częste powtarzanie
- graficzne przedstawianie instrukcji i treści zadania
- powtórzenie przez dziecko własnymi słowami treści przeczytanego tekstu/fragmentu tekstu
- stosowanie wykresów i tabel
- „przeuczanie”
- wykorzystywanie „map umysłu”
- polisensoryczne utrwalanie pisowni, terminologii itp.

WAŻNE

Badania prowadzone w latach 90. wykazały, że u dzieci z dysleksją można zaobserwować pozytywny wpływ utrudnień związanych z zaburzeniem uczenia się na osobowość i funkcjonowanie społeczne i emocjonalne.

Okazuje się, że trudne wyzwania, z którymi dzieci z dysleksją rozwojową muszą radzić sobie o wiele częściej niż ich rówieśnicy, mogą przyczynić się do większej wytrwałości i umiejętności rozwiązywania różnych zadań w życiu dorosłym. Jednakże wiele zależy od otoczenia, gdyż wpływa ono na sposób, w jaki dziecko postrzega siebie i własne problemy, jak radzi sobie z niepowodzeniami i trudnościami, a także jak wpływają one na jego aktywność życiową.

Opracowanie: Magdalena Dymus

Źródła:

- Krasowicz-Kupis G. (2019). Nowa psychologia dysleksji (s.63, s.115-137, s. 150-173, s. 181-183, s. 195, s.297-298). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kamykowska J. (2013). Opracowanie wykładu prof. Angeli Fawcett: Specyficzne trudności w nabywaniu umiejętności szkolnych i ich podłoże neuropsychologiczne. Biuletyn Polskiego Towarzystwa Dysleksji, nr 3, s. 8